

Programma van Eisen

Format conform KNA versie 4.1 (23-5-2018) ADC-versie 05-03-2020

Locatie	Voorplein-Kerkstraat te Bodegraven		
Projectnaam	Pastoriestaete-Voorplein-Kerkstraat te Bodegraven		
PvE nummer	24-003		
Status	Definitief		
Plaats binnen archeologisch proces			
Voorafgaand aan archeologisch proces: bezoek bestaande panden voor een bouwhistorische quickscan. Archeologisch begeleiding sloop funderingen (vooral advisering, eventueel protocol opgraven 4004) IVO – Proefsleuven (IVO-P) – protocol 4003 Opgraven landbodems - protocol 4004			
Opsteller			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Auteur Bij landbodems: Senior KNA Archeoloog	Drs J. Dijkstra ADC ArcheoProjecten Nijverheidsweg-Noord 114 3812 PN Amersfoort T: 033-299 8181 E: j.dijkstra@archeologie.nl	12-1-2024 Aangepast 9-4-2024	
Bij landbodems: Senior KNA Archeoloog, controle/goedkeuring	M.C.J. Bot ADC ArcheoProjecten Nijverheidsweg-Noord 114 3812 PN Amersfoort T: 033-299 8181 E:m.bot@archeologie.nl	12-1-2024	
Opdrachtgever			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
	Rhynleve Vastgoed B.V. Contactpersoon: H. Danes Zuidzijde 11 2411 RP Bodegraven T: 06 41 58 63 11 E: harm.danes@rhynleve.nl		
Goedkeuring bevoegde overheid			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Gemeente Bodegraven-Reeuwijk	Contactpersoon: dhr. P. Rouing Raadhuisplein 1 2410 AK Bodegraven T: 0172-522522 E: prouing@bodegraven-reeuwijk.nl Archeologisch adviseur: Omgevingsdienst Midden-Holland Contactpersoon: C. Thanos Thorbeckelaan 5 2800 AA Gouda Tel: 088-5450363/06 12289983 E-mail:cthanos@odmh.nl	10-4-2024	

Kennisgeving deponhouder			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
	PDB Z-Holland Inge Riemersma/Mark Phlippeau M: 06 -29289643 E: im.riemersma@pzh.nl		

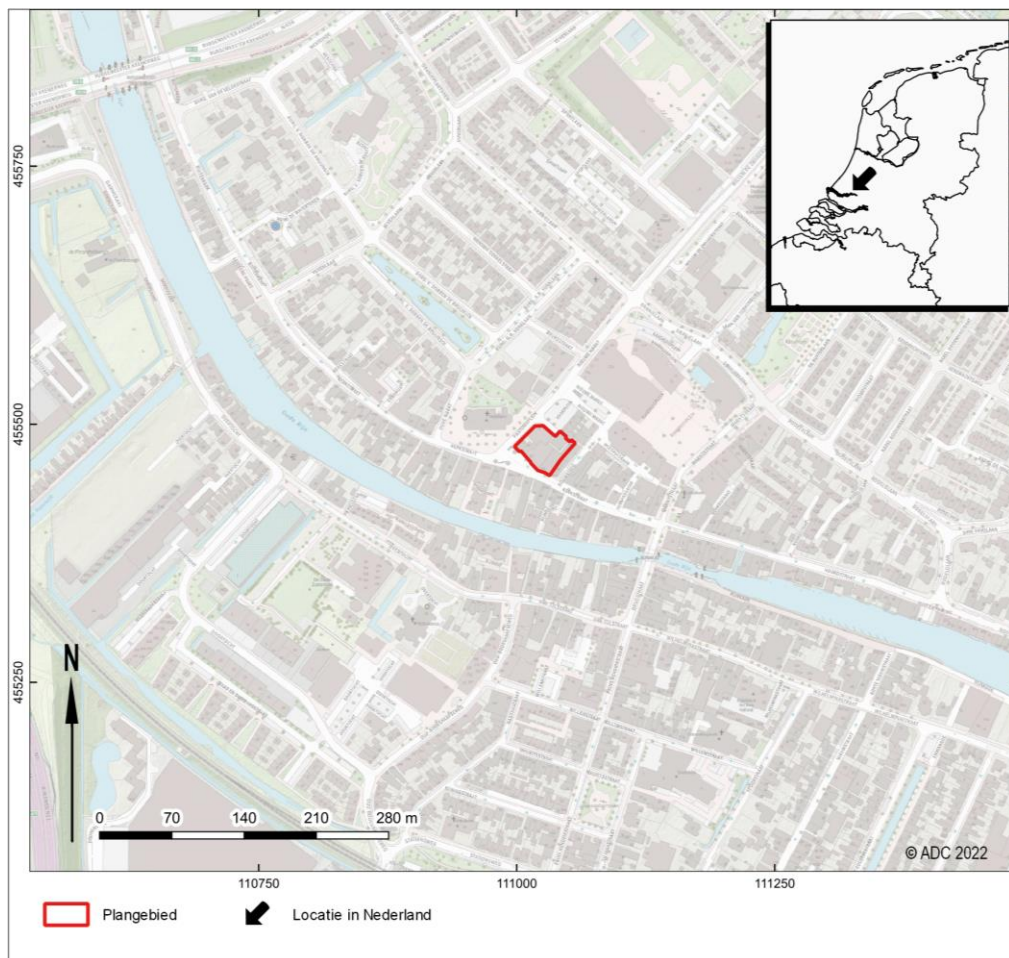
INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED	5
HOOFDSTUK 2	AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK	6
2.1	Aanleiding en motivering	6
HOOFDSTUK 3	EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK	8
HOOFDSTUK 4	ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING	8
4.1	Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context	8
4.2	Aard en ouderdom van de vindplaats(en)	11
4.3	Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en)	11
4.4	Structuren en sporen	11
4.5	Anorganische artefacten	11
4.6	Organische artefacten	11
4.7	Archeozoölogische, archeobotanische resten	12
4.8	Fysisch antropologische resten	12
4.9	Motivatie	12
4.10	Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen	12
4.11	Gaafheid en conservering	12
HOOFDSTUK 5	DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING	12
5.1	Doelstelling	12
5.2	Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders	12
5.3	Vraagstelling	13
5.4	Onderzoeksvragen proefsleuvenonderzoek	13
HOOFDSTUK 6	METHODEN EN TECHNIEKEN	14
6.1	Strategie	14
6.2	Methoden en technieken	16
6.3	Omgang kwetsbaar vondstmateriaal	17
6.4	Structuren en grondsporen	17
6.5	Aardwetenschappelijk onderzoek	18
6.6	Anorganische artefacten	18
6.7	Organische artefacten	18
6.8	Archeozoölogische en archeobotanische resten	19
6.9	Fysisch antropologische resten	19
6.10	Overige resten	19
6.11	Dateringstechnieken	19
6.12	Beperkingen	19
HOOFDSTUK 7	UITWERKING	20
7.1	Structuren, grondsporen, vondstspredingen	20
7.2	Analyse aardwetenschappelijke gegevens	20
7.3	Anorganische artefacten	20
7.4	Organische artefacten	21
7.5	Archeozoölogische, archeobotanische resten	21
7.6	Fysisch antropologische resten	21
7.7	Overige resten	21
7.8	Dateringen	21
7.9	Beeldrapportage	22
HOOFDSTUK 8	(DE)SELECTIE EN CONSERVERING	22
8.1	Selectie materiaal voor uitwerking	22
8.2	Selectie materiaal voor deponering en verwijdering	22
8.3	Selectie materiaal voor conservering	23
HOOFDSTUK 9	DEPONERING	23
9.1	Eisen betreffende depot	23
9.2	Te leveren product	23
HOOFDSTUK 10	RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN	24
10.1	Personele randvoorwaarden	24
10.2	Overlegmomenten	24
10.3	Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie	25

10.4	Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen	25
10.5	Openbaarheid en integriteit	25
HOOFDSTUK 11 WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE		26
11.1	Wijzigingen tijdens het veldwerk	26
11.2	Belangrijke wijzigingen	26
11.3	Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk	27
11.4	Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering	27
LITERATUUR, AFBEELDINGEN EN BIJLAGEN		28
	Literatuur	28
Bijlage 1	Lijst met te verwachten aantallen vondsten per vondstcategorie	29
Bijlage 2	Samenvatting van dit PvE wanneer specialisten raadplegen	31
Bijlage 3	Tabellen richtlijnen van de depots voor (de)selectie vondsten en monsters in het veld (Fase 1) en selectie voor deponeren (fase 2)	32
Bijlage 4	Verklarende woordenlijst	36

HOOFDSTUK 1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED

Projectnaam	Pastoriestaete-Voorplein-Kerkstraat te Bodegraven
Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Bodegraven-Reeuwijk
Plaats	Bodegraven
Toponiem	Voorplein-Kerkstraat
x,y-coördinaten	110998 / 455478 (NW) 111026 / 455498 (NO) 111032 / 455450 (ZW) 111057 / 455482 (ZO)
CMA/AMK-status	-
Archis-monumentnummer	-
Archis-waarnemingsnummer	-
Oppervlakte plan- en onderzoeksgebied	Plangebied: 1.531 m ² Aan te leggen proefsleuven: 190 m ² Eventueel op te graven oppervlakte nog onbekend.
Huidig grondgebruik	Bebouwing, bestrating

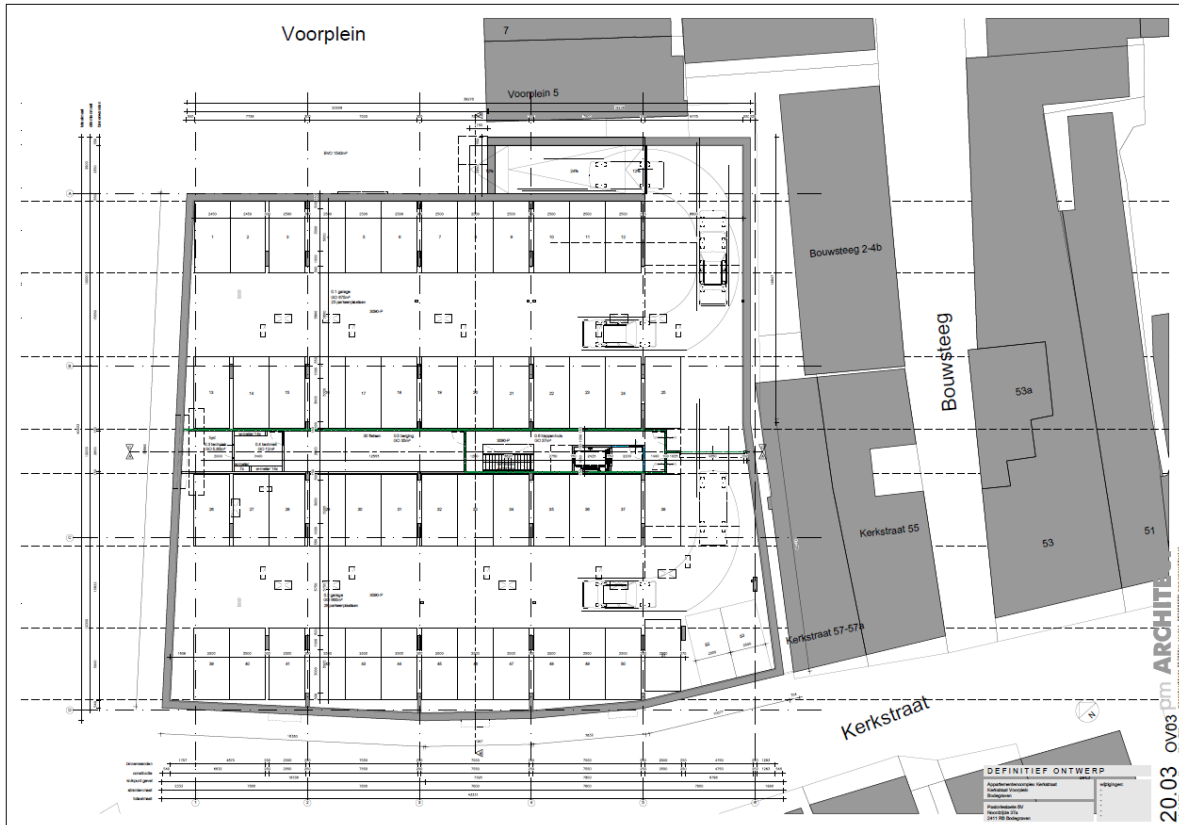

Afb. 1 Locatie van het plangebied.

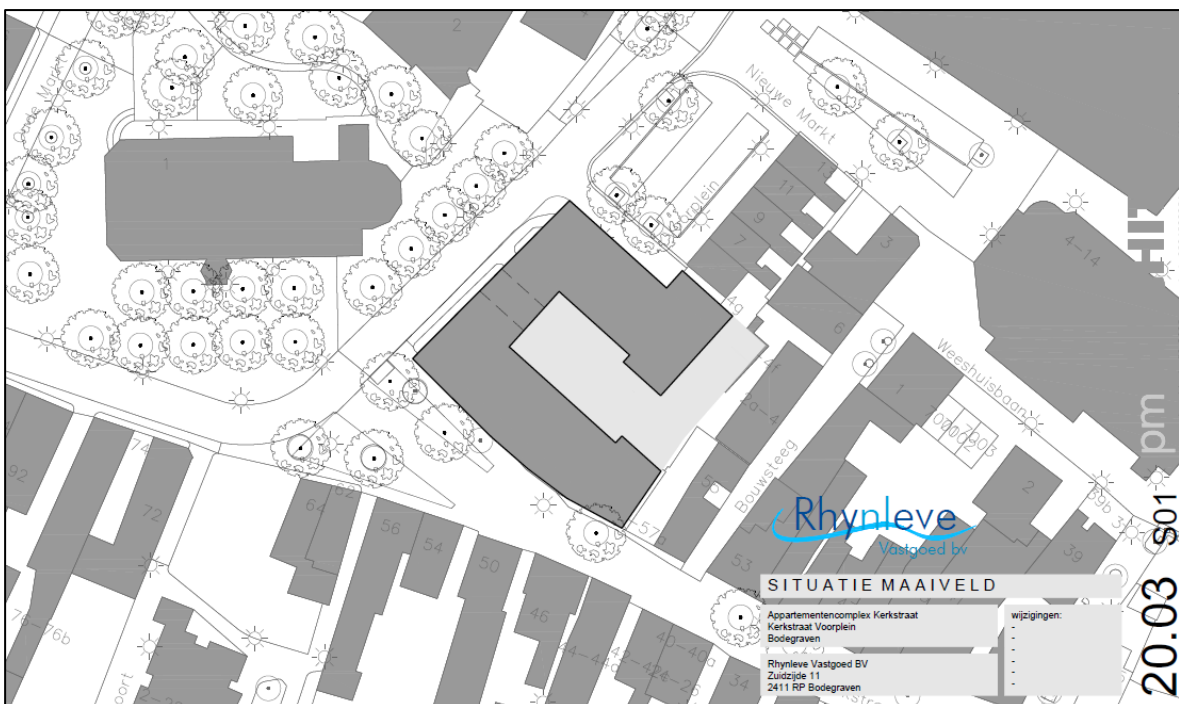
HOOFDSTUK 2 AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK

2.1 Aanleiding en motivering

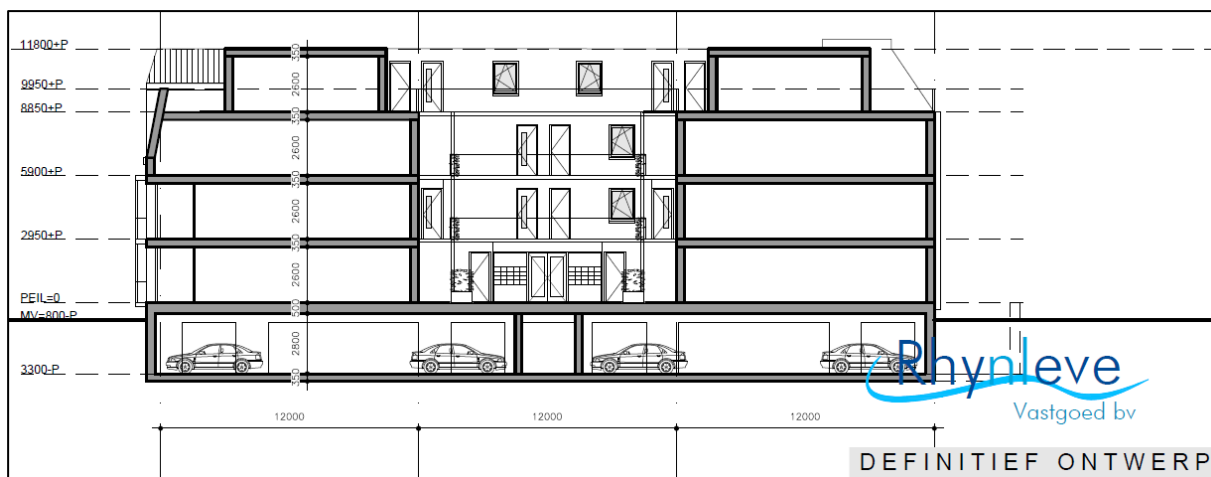
De aanleiding voor het onderzoek is de voorgenomen sloop en nieuwbouw van een appartementencomplex in het plangebied (afb. 1-4). De ingrepen hebben een oppervlakte van 1.531 m² en een diepte van ca. 2,85 -mv.

Afb. 2 Definitief ontwerp (niveau kelder).

Afb. 3 Definitief ontwerp maaiveld.

Afb. 4 Definitief ontwerp doorsnede. Onderkant vloer kelder op 3,65 m min peil (ca. 2,85 -mv).

Per 1 januari 2024 is de Omgevingswet ingegaan. Het tot die tijd geldende bestemmingsplan wordt automatisch het (tijdelijke) omgevingsplan.¹ In het bestemmingsplan Bodegraven Centrum 2022, dat op 23 februari 2022 door de gemeente Bodegraven-Reeuwijk is vastgesteld, heeft het plangebied de dubbelstemming Waarde Archeologie 2.² Volgens de hierin opgenomen bestemmingsregels is archeologisch onderzoek noodzakelijk indien een bouwwerk met een oppervlakte groter dan 100 m² wordt geplaatst, indien heipalen worden geplaatst en de graafwerkzaamheden dieper reiken dan 30 cm -mv.

Omdat de voorgenomen plannen deze vrijstellingsgrenzen overschrijden, dient de initiatiefnemer een rapport te overleggen waarin naar oordeel van de bevoegde overheid de archeologische waarde van het plangebied voldoende is vastgesteld. In het kader van dit proces heeft in het najaar van 2023 een bureauonderzoek plaatsgevonden.

Op de gemeentelijke verwachtings- en beleidsadvieskaart ligt het plangebied binnen een zone met een hoge archeologische verwachting.³ Deze verwachting is gebaseerd op de ligging van de stroomgordel de Oude Rijn. Op de locatie kunnen archeologische resten worden verwacht vanaf de ijzertijd. Op basis van de resultaten van het vooronderzoek is geadviseerd een proefsleuvenonderzoek uit te laten voeren.⁴ Dit advies is overgenomen door de bevoegde overheid, de gemeente Bodegraven-Reeuwijk.

Omdat hier geen sprake is van het behouden van een vindplaats in situ is in overleg met de opdrachtgever het PvE uitgebreid met een eventuele doorstart naar een opgraving, zodat bij de uitvoering efficiënt kan worden gewerkt. In eerste instantie zal worden gesloopt tot maaiveld. Vervolgens wordt de situatie bekeken en zal in overleg met een archeoloog worden bepaald of de sloop van de funderingen onder archeologische begeleiding plaats zal vinden of dat meteen wordt overgegaan tot het graven van proefsleuven (sloop van de bestaande funderingen kan namelijk ook voor een te grote verstoring van het bodemarchief zorgen). Het proefsleuvenonderzoek moet uitwijzen of een behoudenswaardige vindplaats in het plangebied aanwezig is. Hiervan wordt de aard, omvang en kwaliteit bepaald. Op basis van de waardestelling van de aanwezige vindplaats(en) wordt advies gegeven over vervolgonderzoek (eventueel een doorstart naar een opgraving).

¹ Omgevingswet | Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

² <http://www.ruimtelijkeplannen.nl/>

³ De Boer *et al.* 2012.

⁴ Hessing 2023.

HOOFDSTUK 3 EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK

Eerder uitgevoerd onderzoek	
Bureauonderzoek	
Uitvoerder	ADC ArcheoProjecten
Uitvoeringsperiode	Oktober 2022
Rapportage	Hessing, J.Q., 2023: Voorplein-Kerkstraat te Bodegraven, gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Een bureauonderzoek. Amersfoort (ADC Rapport 5951).

HOOFDSTUK 4 ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

4.1 Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context

Landschap

Het plangebied bevindt zich op de oeverwallen van de Oude Rijn stroomgordel. Vanwege deze ligging bestaat naar verwachting de bodem uit kleiig fijn zand tot zandige klei en zand (Formatie van Echteld). Vanaf ca. 4400 v. Chr. is de stroomgordel van de Oude Rijn binnen de omgeving van het plangebied actief. In de omgeving van het plangebied lag aan weerszijden een veenmoeras. Hierdoor heeft de Oude Rijn in die omgeving haar loop, maar in beperkte mate kunnen verleggen. Tussen ca. 2200 en 750 v. Chr. kende de rivier voornamelijk een actieve periode.⁵ Gedurende deze periode, heeft het proces van verplaatsende meanderbochten vermoedelijk continu plaatsgevonden. Hierdoor zijn oudere kronkelwaardafzettingen en delen van de oeverwallen opgeruimd. Dit is mogelijk ook een verklaring waarom er nauwelijks archeologische resten van voor de IJzertijd bekend zijn.⁶ De stroomgordel is door de tijd heen hoger in het landschap komen te liggen dan het omringende komgebied, als gevolg van reliëfinversie.⁷ Door de hogere en drogere ligging vormden de stroomgordels aantrekkelijk leefgebied voor de mens vanaf de prehistorie. Ten noorden en ten zuiden van het plangebied hebben zich crevasses gevormd. Deze vormden gedurende het Neolithicum en mogelijk doorlopend tot in de IJzertijd ook een aantrekkelijk leefgebied.⁸

Door het ontstaan van de Utrechtse Vecht, nam de waterafvoer van de Oude Rijn aan het einde van de Bronstijd sterk af. Hierdoor versmalde en verdiepte de bedding van de Oude Rijn zich en vond er nagenoeg geen sedimentatie plaats. De oevers werden geschikte plaatsen voor bewoning.⁹

Tijdens de Romeinse tijd nam de afvoer van de Oude Rijn verder af. Dit kwam doordat het water van de Nederrijn door de zuidelijker gelegen Hollandsche IJssel en de Lek werd afgevoerd. Wel nam de veelvuldigheid en de grote van de overstromingen toe. Dit werd door menselijke invloeden veroorzaakt. Als gevolg van de zeespiegelstijging kon de Oude Rijn, aan het eind van de 3^e eeuw of het begin van de 4^e eeuw n. Chr. niet gemakkelijk het water kwijt. Dit had als gevolg dat het gebied vernatte, waardoor de lager gelegen oeverwallen bedekt raakten door veen.¹⁰

⁵ Van der Zee 2022.

⁶ Ison & Warning 2014.

⁷ Reliëfinversie 'omkering in hoogte' hieronder wordt verstaan dat een stroomgordel waarvan de zandopgevoerde bodem aanvankelijk lager lag dan het omringende landschap, uiteindelijk hoger komt te liggen door het inklinken van de omringende bodem.

⁸ De Boer *et al.* 2012.

⁹ Van der Zee 2022.

¹⁰ Idem.

Waarschijnlijk vond de laatste rivieractiviteit van de Oude Rijn plaats in de Vroege Middeleeuwen. Door bedijkingen, verzanding van de monding bij Katwijk en het afdammen in 1122 n. Chr. van de Kromme Rijn, vond er in de Late Middeleeuwen nog nauwelijks actieve sedimentatie plaats.¹¹

Uit het geraadpleegde model BRO GeoTOP v1.4.1 op Dinoloket blijkt de bodem in de buurt van het plangebied er als volgt uit te zien. Vanaf 1-2 m -mv bestaat de ondergrond uit zand dat matig fijn tot uiterst grof en kleiig tot grindig is. Dit sediment behoort tot de geulafzettingen van de Rijn. Bovenop dit bodempakket is een kleipakket aanwezig dat lokaal zandig en humeus is, daarnaast kan er een zandpakket aanwezig zijn dat zeer fijn tot uiterst grof is of kleiig tot grindig is. Dit bodempakket behoort tot de kom-, oever- en geulafzettingen van de Oude Rijn. De hier beschreven bodempakketten behoren tot de Formatie van Echteld.¹²

Op basis van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) blijkt dat het plangebied op een hoogte van ca. 0,50-0,60 m +NAP ligt. In vergelijking met de geraadpleegde aardwetenschappelijke kaarten, wordt duidelijk dat het plangebied in een binnenbocht van de Oude Rijn stroomgordel ligt.¹³

Historie

Het is bekend dat de oeverwallen van de Oude Rijn in de ijzertijd en Romeinse tijd werden bewoond. De oeverwallen van de Oude Rijn werden ook voor de ijzertijd bewoond maar hierover is uit de omgeving van het plangebied weinig bekend. Deze archeologische resten zullen als gevolg van erosie van de Oude Rijn grotendeels verdwenen zijn. Alleen aan de randen van de stroomgordel kunnen dergelijke resten bewaard zijn gebleven. In de Romeinse tijd bevond Bodegraven zich aan de Limes, de Romeinse grens. Ten zuiden/zuidwesten van de Rijn bevonden zich een castellum en de Romeinse limesweg. Het houten castellum is waarschijnlijk rond 45-50 n. Chr. gebouwd.¹⁴ Het plangebied ligt ten noorden van de Limes.

In de omgeving van Bodegraven vonden vanaf de 10^e eeuw de eerste ontginningen plaats. Deze ontginningen vonden geleidelijk en in een onregelmatig patroon plaats. Vanaf de 11^e tot de 13^e eeuw werd het lager gelegen komgebied (de woeste gronden) ontgonnen volgens gebruikelijke 'copesysteem'. Als ontginningsas werd vaak een weterring, een dijk of een natuurlijk water gebruikt. In de omgeving van Bodegraven zijn de Oude Rijn, de Oude Bodegrave en de Meije gebruikt als ontginning as. Uiteindelijk is in de periode 11^e t/m 14^e eeuw het hele veenmoeras in oostelijk Zuid-Holland ontgonnen en in gebruik genomen als een gebied waar akkerbouw en veeteelt plaats vond. De Kerkstraat ligt ter hoogte van een dijk.

In de 12^e eeuw wordt de St. Galluskerk gesticht (ten westen van het plangebied). In de loop van de Late Middeleeuwen neemt de bebouwing toe rond de St. Galluskerk. Door de eeuwen heen is de kerk een aantal keer verwoest. In 1489 werd een groot deel van het dorp (inclusief de kerk) in as gelegd, door aanhangers van de Hoekse fractie. In de jaren 1507 en 1512 werd Bodegraven getroffen door de plundertochten van de Geldersen. Tijdens de rooftochten werden kerkschatten gestolen. Vanaf 1572 ging de rooms-katholieke St. Galluskerk over in protestantse handen, maar bleef het altaar en de beelden een lange tijd in de kerk staan. Het jaar 1672 was een rampjaar voor de kerk. De Franse troepen trokken eind december 1672 over Bodegraven naar Woerden en Utrecht. Gedurende deze tocht werd er door de Fransen vreselijk huisgehouden. De kerk ging grotendeels in vlammen op. In 1674 werd pas voor het eerst weer een kerkdienst in

¹¹ Idem.

¹² Dinoloket.nl/GeoTopv1.4.1.

¹³ Ahnviewer.nl

¹⁴ Romeins castellum in Bodegraven - Erfgoedhuis Zuid-Holland (geschiedenisvanzuidholland.nl)

de kerk gehouden. In de jaren 1968 t/m 1973 vond er een grote renovatie van de kerk plaats.¹⁵

Het oorspronkelijke kerkhof bevond zich ten zuiden van de kerk. Na de verwoesting van de kerk raakte dit kerkhof buiten gebruik en werd het niet meer onderhouden.

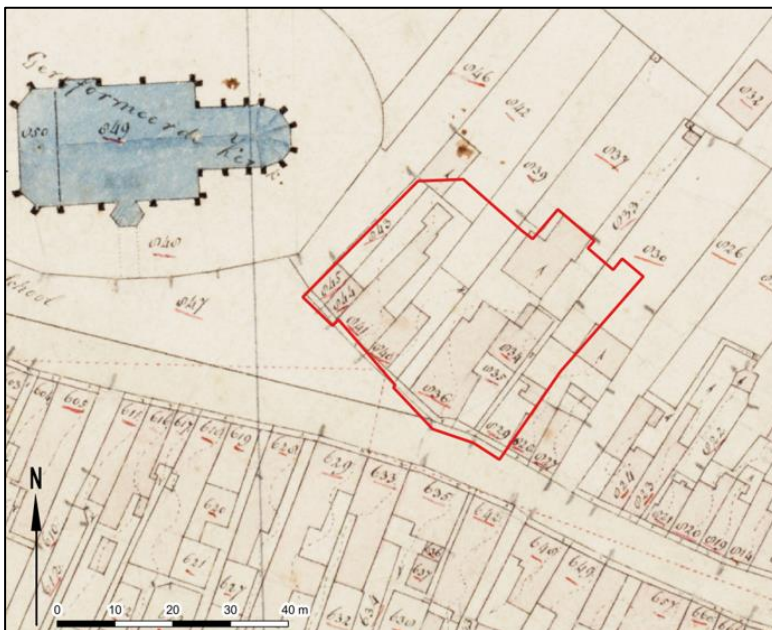
Halverwege de 19^e eeuw ontstond aan de noordkant van de kerk een nieuw kerkhof.

Deze is echter niet lang in gebruik geweest, omdat men het niet hygiënisch vond om een kerkhof in het centrum van het dorp te hebben.¹⁶

Op een vroeg 17^e-eeuwse kaart is te zien dat de ter hoogte van het plangebied bebouwing aanwezig is (afb. 5). Op de kadastrale minuut daterend uit 1813-1832 blijkt dat aan de huidige Kerkstraat woningen met erven liggen, die NO-ZW georiënteerd zijn (afb. 6). Aan de kant van het Voorplein ontbreekt bebouwing. Deze situatie blijft hetzelfde tot aan 1950, vanaf dit moment is er ook bebouwing aanwezig aan de kant van het Voorplein.

Afb. 5 Een kaart van Floris Balthasarsz uit 1615. Het gebied rechts van de kerk is bebouwd (het plangebied ligt ongeveer ter hoogte van de rode cirkel).

Afb. 6 Het plangebied op de Kadastrale minuut uit 1811 - 1832

¹⁵ Historischekringbodegraven.nl

¹⁶ Idem.

Archeologie

Een terrein van zeer hoge archeologische waarde bevindt zich ten zuiden van het plangebied, ten zuiden van de Rijn (AMK-terrein 9376). Het betreft het castellum uit de Romeinse tijd langs de Romeinse weg. Tevens betreft het een nederzetting (late middeleeuwen-nieuwe tijd).

Ter hoogte van het plangebied heeft in het verleden geen archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Ten noorden van het plangebied is in het verleden muurwerk gevonden, mogelijk van een vroege fase van de pastorie (Archismelding 2037947100).

Gezien de opbouw van de bodem kunnen sporen uit de ijzertijd en Romeinse tijd worden verwacht. Naar verwachting zouden het dan nederzettingssporen en / of landinrichtingssporen zijn, maar de aanwezigheid van graven is niet uitgesloten.

In de late middeleeuwen lag ter hoogte van de Kerkstraat een dijk. Gezien de stichting van een kerk in de 12^e eeuw moet er al bewoning in de omgeving zijn geweest en het is aannemelijk dat bewoning ook in het plangebied aanwezig was. Hierbij wordt voor de vroegste fasen gedacht aan houten huizen en houten huizen op een stenen voet (vakwerk). Bewoning was zeker aanwezig vanaf het begin van de 17^e eeuw zoals op kaartmateriaal is vastgelegd. Vermoedelijk zijn deze panden volledig in steen uitgevoerd. Het zullen woonhuizen zijn geweest met wellicht werkplaatsen of eventueel een winkel, met op de erven vermoedelijk beerputten. Juist in beerputten kan veel vondstmateriaal worden gevonden dat veel verteld over de bewoners (huisraad, voedselresten).

Het kerkhof van de St. Galluskerk bevond zich in eerste instantie ten zuiden van de kerk en later korte tijd ten noorden van de kerk. Het is onbekend tot hoever het kerkhof zich uitstrekte. Tussen de kerk en het plangebied bevond zich aan het begin van de 19^e eeuw een weg, maar het is niet uitgesloten dat de begraafplaats zich voor die tijd tot in het plangebied uitstrekte. De verwachting graven uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd aan te treffen is zeer laag.

4.2 Aard en ouderdom van de vindplaats(en)

Op basis van de resultaten van het vooronderzoek worden archeologische resten verwacht vanaf de ijzertijd. De sporen kunnen zich op verschillende niveaus bevinden. Het kan gaan om nederzettingssporen, sporen van landinrichting inclusief (talud) dijk, grafvelden en begravingen uit verschillende periode zijn niet uitgesloten. Ook kan een zogenaamde vondstlaag op het bewoningniveau ijzertijd/Romeinse tijd aanwezig zijn.

4.3 Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en)

De aanwezigheid van vindplaatsen is nog niet vastgesteld. Ter hoogte van de panden die zijn weergegeven op de kadastrale minuut 1811-32 kunnen zeker archeologische resten verwacht worden.

4.4 Structuren en sporen

De volgende bewoningssporen kunnen worden verwacht: ijzertijd/Romeinse tijd/late middeleeuwen A (tot ca. 1250): (haard)kuilen, paalkuilen, waterputten en/of -kuilen, houtwerk. Ook sporen van landgebruik als (verkavelings)greppels, sloten, ploegsporen en paden/wegen kunnen aanwezig zijn. Er is een lage kans op het aantreffen van een grafveld/begravingen.

Late middeleeuwen B – Nieuwe tijd: opgaand muurwerk, funderingen (eventueel met hout), haardplaatsen, vloeren, waterputten, beerputten, erfscheidingen etc. Er is een lage kans op het aantreffen van een begravingen.

4.5 Anorganische artefacten

Anorganische artefacten van de volgende materialen kunnen worden verwacht: aardewerk, natuursteen, metaal, bouw materiaal en glas.

4.6 Organische artefacten

Organische artefacten van de volgende materialen kunnen in verbrande en/of onverbrande vorm worden aangetroffen: bot, hout, houtskool, schelp en leer.

4.7 Archeozoölogische, archeobotanische resten

Dierbegravingen, los botmateriaal, visresten, pitten, zaden en pollen kunnen worden verwacht.

4.8 Fysisch antropologische resten

Menselijke begravingen en/of crematies worden verwacht, maar de kans op het aantreffen daarvan is laag.

4.9 Motivatie

Op basis van de bodemopbouw en het gegeven dat het plangebied al eeuwen binnen de bebouwde kom ligt worden bovengenoemde sporen en vondsten verwacht.

4.10 Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen

De bodemopbouw in het plangebied zelf is onbekend. Archeologische resten daterend uit de ijzertijd t/m de Romeinse tijd kunnen worden verwacht in of op de oeverwalafzettingen van de Oude Rijn. Op basis van eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek worden de oeverwalafzettingen vanaf ca. 90 cm -mv verwacht. Archeologische resten daterend uit de Middeleeuwen – Nieuwe tijd worden op de oeverafzettingen van de Oude Rijn verwacht en in een antropogeen ophogingspakket. Dit ophogingspakket wordt vanaf ca. 40 cm -mv verwacht.

4.11 Gaafheid en conservering

De gaafheid en conservering van sporen en vondsten is nog onbekend. Doordat eeuwenlang op het terrein is gebouwd zullen verschillende verstoringen in de ondergrond aanwezig zijn. Een bewoner van het gebied heeft gemeld dat het pand direct ten zuidwesten van Voorplein 5 (de nrs 4A, 4D, 4E en 4F) diep gefundeerd is tot ca. 2 m -mv (mededeling opdrachtgever, zie afb. 7 en 8). Ondiepe verstoringen worden verwacht van de huidige panden Kerkstraat 69 en 71. Voor het overige is de diepte van de huidige funderingen onbekend.

Buiten het plangebied is een zandige bodem aangetroffen. Dit komt de conservering van organische materialen niet te goede.

HOOFDSTUK 5 DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING

5.1 Doelstelling

Doelstelling van deze Archeologische Begeleiding is het voorkomen van extra verstoringen bij het verwijderen van funderingen. In eerste instantie vindt sloop plaats tot aan maaiveld. Vervolgens wordt in het bijzijn van een archeoloog gekeken of verder wordt gesloopt of dat eerst proefsleuven worden gegraven.

Doel van het proefsleuvenonderzoek is het toetsen en aanvullen van de gespecificeerde archeologische verwachting zoals verwoord in de voorgaande hoofdstukken. Op basis van de resultaten wordt de behoudenswaardigheid van aanwezige vindplaats(en) bepaald. Het proefsleuvenonderzoek moet leiden tot een gefundeerd advies over hoe om te gaan met archeologische waarden binnen de geplande ontwikkeling van het gebied.

Doelstelling van de opgraving is het veiligstellen van de wetenschappelijke informatie van de archeologische vindplaats binnen het plangebied, om daarmee informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming over het verleden (behoud *ex situ*).

5.2 Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders

In de fase 'proefsleuvenonderzoek' is de beantwoording van de onderzoeksvragen uit onderzoeksagenda's of -kaders nog niet aan de orde. Als vindplaatsen aanwezig zijn en er vindt een doorstart naar een opgraving plaats wordt aansluiting gezocht met de NOaA en/of regionale onderzoekskaders (zie onderzoeksvragen).

5.3 Vraagstelling

Allereerst is er de vraag of behoudenswaardige archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied aanwezig zijn. Indien dit het geval is en er is voldoende aanleiding voor een doorstart naar een opgraving, dan worden aan het eind van het proefsleuvenonderzoek of er direct na aanvullende onderzoeksvragen gesteld in een addendum op dit PvE.

5.4 Onderzoeksvragen proefsleuvenonderzoek

De volgende onderzoeksvragen dienen op basis van het veldonderzoek zo goed mogelijk te worden beantwoord. Indien op een vraag geen antwoord gegeven kan worden, moet onderbouwd worden waarom dat zo is.

Algemeen

1. Zijn archeologische resten (sporen, structuren, vondsten) aangetroffen?
2. Vormen de archeologische resten behoudenswaardige vindplaatsen?
3. Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert: welke verklaring is hiervoor te geven?

Perioden en vindplaatsen

4. Wat is per archeologische vindplaats in het onderzoeksgebied:
 - a. de ligging, de omvang en begrenzing (verticaal en horizontaal),
 - b. aard en complextypen,
 - c. de vondst- en spoordichtheid,
 - d. de ouderdom en/of de aanwezige archeologische periode(s),
 - e. de mogelijke informatiewaarde van analyses/determinaties van de vondsten en monsters op basis van de scans,
 - f. de kwaliteit van de resten (gaafheid en conservering)?
5. Is er een ensemblewaarde met vindplaatsen in de omgeving van het plangebied?

Landschappelijk

6. Hoe ziet de bodemopbouw eruit en in hoeverre is deze aangetast door latere ingrepen?
7. Wat is de relatie tussen de vindplaats en het omringende landschap?

Specifiek ten aanzien van de Nieuwe tijd

8. Zijn er sporen toe te wijzen aan de bebouwing op de kadastrale minuut?
9. Hoe zijn eventueel aanwezige muurresten gefundeerd?
10. Indien houten funderingen aanwezig zijn: wat is de datering (dendrochronologisch onderzoek)?

Relatie met onderzoekskaders

11. Welke mogelijkheden biedt/bieden de vindplaats(en) voor de beantwoording van onderzoeksvragen binnen regionale onderzoekskaders of de NOaA?

HOOFDSTUK 6 METHODEN EN TECHNIEKEN

6.1 Strategie

Het grondwater bevindt zich op 2,5 m -mv (winter 2023/2024, mededeling opdrachtgever). Ten behoeve van de aanleg van de parkeergarage onder het appartementencomplex zal een permanente damwand worden geplaatst (onderkant vloer ca. 2,85 m -mv). De verwachting is dat ten behoeve van het archeologisch onderzoek niet dieper gegraven hoeft te worden dan ca. 1 m -mv. Het archeologisch onderzoek kan daarom voorafgaand aan de plaatsing van damwanden plaatsvinden.

Voorafgaand aan de sloop worden de oudere panden bezocht om te kijken in hoeverre zich oudere bouwelementen in de panden bevinden waarvan funderingen in de ondergrond bewaard zijn gebleven (bouwhistorische quickscan). Hiervan worden foto's en waar nodig schetsen gemaakt. Tijdens de uitwerking kunnen dan makkelijker relaties worden gelegd tussen de ondergrondse en eventueel aanwezige oudere bovengrondse resten.

Het proefsleuvenonderzoek wordt voorafgegaan door een archeologische begeleiding. Deze vindt plaats nadat de huidige panden tot aan maaiveld zijn gesloopt. Dan wordt in het bijzijn van een archeoloog bekeken of het verstandig is de funderingen van de huidige panden te slopen of dat eerst het proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd. Dit omdat het slopen van de huidige funderingen meer en grotere verstoringen van de bodem kan veroorzaken.

Een uitzondering vormt de zuidwest hoek ter hoogte van Kerkstraat 69-71, hier wordt tot maaiveld gesloopt. De verwachting is namelijk dat de funderingen van die panden relatief ondiep liggen en het is mogelijk dat de panden zijn gebouwd op funderingen van voorgangers die te zien zijn op de kadastrale minuut 1811-32.

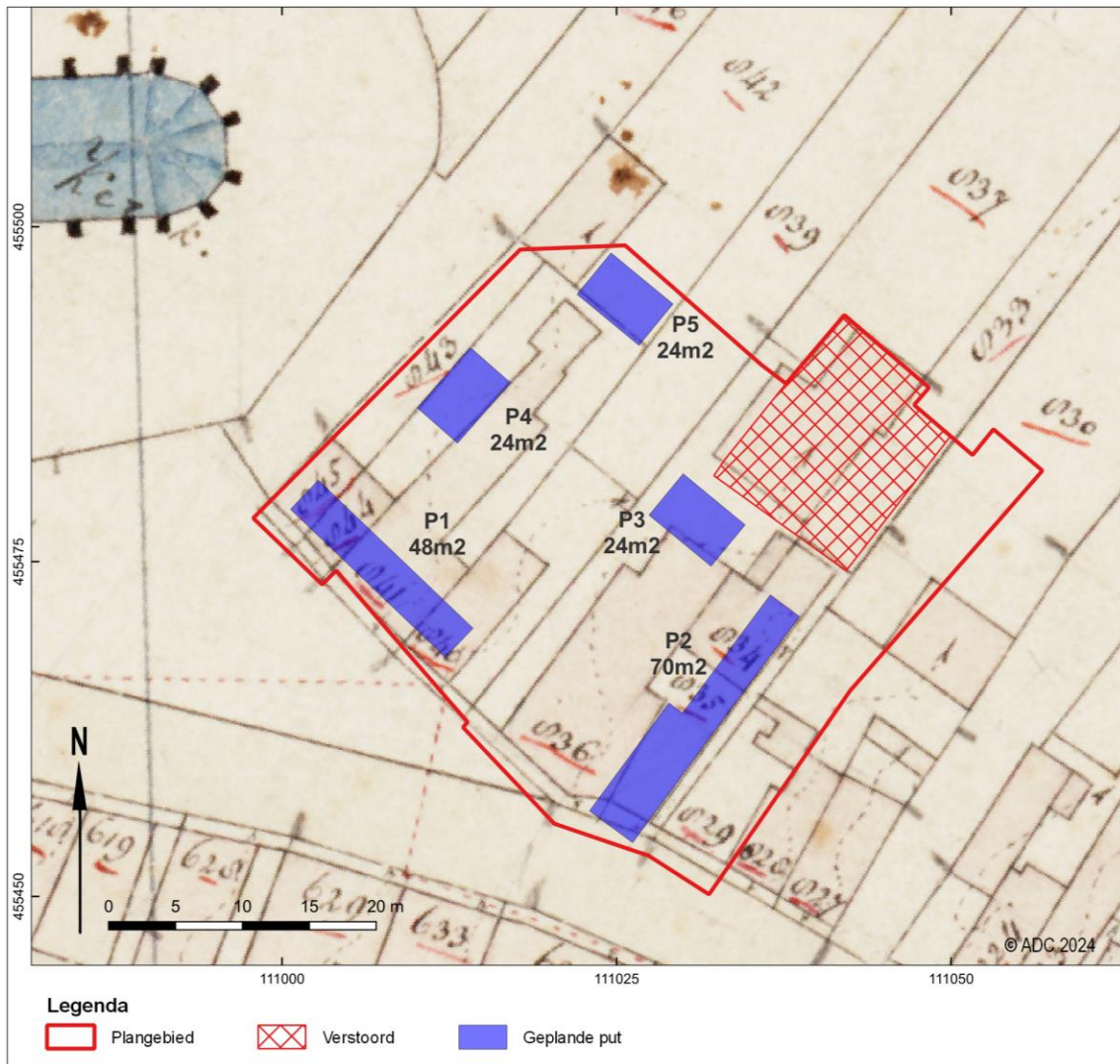
De archeologische uitvoerder moet tijdens de civieltechnische graafwerkzaamheden in de gelegenheid gesteld worden om archeologische waarnemingen te doen. De opdrachtgever draagt hierbij zorg voor een graafmachine met machinist en een werkbaar terrein. De opdrachtgever stemt tijdig – minimaal één week van te voren - met de archeologische aannemer af wanneer gestart wordt met de archeologisch te begeleiden werkzaamheden.

Het te onderzoeken plangebied heeft een oppervlakte van 1.531 m². Om vast te kunnen stellen of zich één of meerdere behoudenswaardige vindplaatsen bevinden in het onderzoeksgebied wordt ca. 10% van het terrein onderzocht door middel van proefsleuven. Er worden 5 sleuven van verschillende afmetingen aangelegd, in de sleuven worden 1 tot 2 vlakken aangelegd (afb. 7 en 8). De oppervlakte van de sleuven aan maaiveld bedraagt dan in totaal 160 m². Het kan voorkomen dat na de sloop van de huidige bebouwing sleuven verlegd moeten worden, omdat zich bijvoorbeeld ter hoogte van de hier geplande sleuven grote verstoringen bevinden. De senior KNA archeoloog kan hierin een keuze maken.

Twee sleuven hebben een specifieke ligging: de meest westelijke sleuf (put 1) ligt over de panden aan de Kerkstraat 65-71 om te kijken in hoeverre funderingen uit de 17^e-19^e eeuw nog aanwezig zijn (panden die te zien zijn op de kadastrale minuut). Deze sleuf meet 3 x 16 m en hierin wordt 1 vlak aangelegd. De meest zuidelijke sleuf ligt ongeveer haaks op de verwachte dijk en wordt smaller doorgetrokken naar het noordoosten om te onderzoeken of de funderingen van panden die zijn weergegeven op de kadastrale minuut nog aanwezig zijn (put 2). Het zuidwestelijke deel van de sleuf meet ca. 4 x 10 m en hierin worden 2 vlakken aangelegd. Het lengteprofiel is in deze put belangrijk (eventueel dijkprofiel). Het noordoostelijke smallere deel van de put meet ca. 3 x 10 m, hierin wordt 1 vlak aangelegd.

In put 3 worden 2 vlakken aangelegd. Het eerste vlak ter hoogte van eventueel aanwezige resten van een pand dat te zien is op de kadastrale minuut, vlak 2 op het verwachte ijzertijd/Romeinse tijd niveau.

De overige twee putten 4 en 5 meten 4 x 6 m, ook hierin worden 2 vlakken aangelegd. Onderzoek is hier vooral gericht op de ijzertijd/Romeinse tijd, maar het is niet uitgesloten dat zich sporen uit latere perioden in het eerste vlak bevinden. Indien bij het proefsleuvenonderzoek historisch muurwerk wordt aangetroffen dient dit te worden behouden wanneer naar een tweede vlak gegraven wordt. Dit om de samenhang van funderingen bij een doorstart naar een opgraving te behouden.

Afb. 7 Puttenplan voor proefsleuvenonderzoek op de kadastrale minuut 1811-1832.

Indien doorstart naar een opgraving plaatsvindt dient in overleg met opdrachtgever en bevoegd gezag een puttenplan te worden opgesteld. De archeologisch aannemer doet hiervoor direct na het proefsleuvenonderzoek een voorstel. Omdat onder het appartementencomplex een parkeerkelder wordt aangelegd en dus grond verwijderd moet worden tot een diepte van ca. 2,85 m -mv, kan worden overwogen in het hele plangebied 1 grote werkput aan te leggen (uitgraven in twee delen in verband met het aanleggen van een profiel). Dit in overleg met de opdrachtgever en de aannemer die zich binnen het bouwproject met grondverzet bezig houdt. Ten behoeve van de doorstart naar een opgraving zal er een addendum op het PvE moeten komen. In verband met de snelheid dient dit addendum in overleg met het bevoegd gezag (in deze de adviseur Omgevingsdienst Midden-Holland, ODMH) tot stand te komen.

Afb. 8 Puttenplan voor proefsleuvenonderzoek op luchtfoto.

6.2 Methoden en technieken

De uitvoering van het gehele onderzoek dient conform de KNA 4.1 en het PvE te gebeuren. Tijdens het onderzoek worden de volgende methoden en technieken gehanteerd:

- Archeologische begeleiding: tijdens de werkzaamheden krijgt de archeologische uitvoerder de mogelijkheid waarnemingen te doen en de aanwezige archeologische sporen naar behoren te documenteren. De aanwezige archeoloog geeft aanwijzingen ten aanzien van het aan te leggen vlak.
- Het ontgraven van de sleuven/werkputten gebeurt met een graafmachine met een dichte bak met gladde snede, waarbij laagsgewijs en in een horizontaal vlak verdiept wordt.
- Maaiveldvondsten worden, tenzij van belang voor de waardering van de vindplaats, niet verzameld.
- Vondsten worden per spoor en per vulling verzameld.
- Vrijgekomen vondsten die niet aan specifieke sporen toegeschreven kunnen worden, worden verzameld in eenheden van 5 x 4 m. Dit geldt met name voor vondsten uit een eventueel aanwezig vondstlaag uit de ijzertijd/Romeinse tijd.
- Van puntvondsten (gevonden *in situ* en zonder grondspoor) worden de X-, Y- en Z- coördinaten ingemeten.
- Tijdens het onderzoek worden het vlak en, indien mogelijk, de stort afgezocht met een metaaldetector om metalen voorwerpen op te kunnen sporen.

- De putomtrek, hoogte van vlakken en maaiveld, de sporen en coupelijnen worden ingemeten in RD en NAP met behulp van een rTS (*robotic Total Station*) of GPS (*Global Positioning System*) (minimale nauwkeurigheid 3 cm).
- Tijdens het proefsleuvenonderzoek wordt een selectie van de sporen gecoupeerd en afgewerkt (maximaal 10% per proefsleuf). Tijdens de opgraving worden alle sporen gecoupeerd en afgewerkt.
- Profielen en coupes worden schaal 1:20 getekend.
- Tijdens het onderzoek worden foto's gemaakt van de algemene situatie, de vlakken, profielen, grondsporen en coupes, en sfeerfoto's voor publicatie. Fragiele en/of belangwekkende vondsten worden op de plaats van aantreffen gefotografeerd.
- Bij het aantreffen van funderingen, vloeren en muurwerk worden metsel- en voegverbanden, gebruikte metselspecie, steenmaten, versnijdingen en 5- of 10-laagsmaten inclusief mortellaag nauwkeurig gedocumenteerd. Ook wordt (indien mogelijk) de onderzijde van de fundering ingemeten (in NAP). Waar mogelijk worden kleine profielen haaks op het muurwerk gezet om een eventuele insteek te bekijken en te documenteren.

Bij het aantreffen van archeologische resten waarin dit PvE niet voorziet worden onmiddellijk de opdrachtgever, de bevoegde overheid en, indien de afwijking van invloed is op de selectie, conservering of hoeveelheid voor deponeren, de deponhouder gewaarschuwd. Bij het aantreffen van vondsten en sporen die buiten de gespecificeerde verwachting vallen worden deze, eventueel *en bloc*, op de vondstlocatie bewaard en eventueel tijdelijk toegedekt tot duidelijk is wat de onderzoeksstrategie wordt. In gezamenlijk overleg tussen alle betrokken partijen zal bepaald worden hoe met deze resten omgegaan moet worden. Afspraken hierover worden schriftelijk vastgelegd en onderschreven door alle betrokken partijen (zie ook hoofdstuk 11).

6.3 Omgang kwetsbaar vondstmateriaal

Kwetsbaar vondstmateriaal wordt zodanig verpakt dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Hierbij wordt conform OS11 gewerkt en verwezen naar KNA-Leidraad 'Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal'.

6.4 Structuren en grondsporen

Alle sporen en structuren worden in het horizontale vlak ingemeten in RD en NAP, beschreven en gefotografeerd.

Proefsleuven:

Ten behoeve van het vaststellen van de behoudenswaardigheid van de vindplaats(en) en het beantwoorden van de onderzoeksvragen wordt selectief gecoupeerd. Er wordt maximaal 10% van de sporen per sleuf gecoupeerd. Alle gecoupeerde sporen worden afgewerkt. Bij het aantreffen van een zeer geringe hoeveelheid sporen (minder dan 5 sporen per sleuf) worden alle sporen gecoupeerd en afgewerkt om grip te krijgen op de herkomst en archeologische betekenis van de sporen.

Het afwerken van de sporen wordt stratigrafisch gedaan, waarbij de vondsten per spoor en stratigrafische eenheid worden verzameld.

Bij het aantreffen van grote sporen in het vlak (diameter >1 m), bijvoorbeeld mogelijke beerputten, afvalkuilen, sloten of grachten, wordt eerst middels een edelmanboor en/of guts vastgesteld hoe diep deze reiken. Sporen dieper dan 1 m blijven vooralsnog *in situ* bewaard en worden alleen gecoupeerd als dit noodzakelijk is voor het vaststellen van de behoudenswaardigheid van de vindplaats. Boringen worden in detail beschreven en van vullingen met organisch materiaal worden (met een edelman en/of guts) monsters genomen. Dergelijke diepe sporen kunnen tijdens een eventuele doorstart naar opgraving nader worden onderzocht.

Opgraving:

Alle sporen worden gecoupeerd en afgewerkt. Indien een (huis)plattegrond wordt aangetroffen dient deze in zijn geheel te worden blootgelegd voordat de sporen worden afgewerkt. Dit geldt ook voor begravingen.

6.5 Aardwetenschappelijk onderzoek

Tijdens het proefsleuvenonderzoek worden profielen gedocumenteerd in het bijzijn van een fysisch geograaf gespecialiseerd in het rivierengebied, omdat profielen in het rivierengebied complex kunnen zijn. Bij een eenduidig profiel kan volstaan worden met profielkolommen om de 10 m. De breedte van een profielkolom dient minimaal 1 m te zijn. Elke kolom wordt gefotografeerd, beschreven en getekend.

Bij afwijkende of niet-eenduidige patronen in de bodemopbouw of aanwezigheid van grondsporen in de putwand (te denken valt aan lokale depressies, restanten van oud loopvlak etc.) wordt een representatief deel van het profiel gefotografeerd en getekend (schaal 1:20). De profielen worden beschreven en getekend op basis van bodemkundige kenmerken, archeologische fenomenen, textuur en kleur.

Daar waar de dijk wordt verwacht dient een langer profiel te worden gedocumenteerd zodat de dijk of eerder een deel van het talud daarvan geheel in beeld wordt gebracht door middel van tekening en fotografie.

Tijdens de opgraving dient een NO-ZW profiel te worden gedocumenteerd op de meest gunstige locatie, over het gehele plangebied. Dit profiel dient in diepte te worden doorgezet tot 30 cm onder het sporenniveau. Documentatie dient te gebeuren in het bijzijn van een fysisch geograaf gespecialiseerd in het rivierengebied.

6.6 Anorganische artefacten

Proefsleuven:

Alle anorganische vondsten worden verzameld (zie bijlage 3). Indien geen doorstart naar een opgraving plaatsvindt kan bij de uitwerking van de vondsten eventueel een selectie worden gemaakt. Belangrijk hierin is dat de vindplaats gewaardeerd kan worden. Vondsten worden gedocumenteerd, genummerd en geregistreerd op een daartoe geëigend formulier met bijbehorende digitale bestanden, verwerkt, gesorteerd en zo verpakt dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Er wordt conform PS06 en OS11 gewerkt en de leidraden Specialistisch onderzoek (KNA-Leidraad Eerste Hulp bij Kwetsbaar Vondstmateriaal en KNA Leidraad anorganisch vondstmateriaal, delen A en B¹⁷).

Opgraving:

Tijdens de opgraving worden zoveel vondsten verzameld als nodig voor de beantwoording van de onderzoeksvragen. Uit gesloten contexten als beerputten en afvalkuilen worden alle vondsten verzameld.

6.7 Organische artefacten

Proefsleuven:

Alle anorganische vondsten worden verzameld. Indien geen doorstart naar een opgraving plaatsvindt kan bij de uitwerking van de vondsten eventueel een selectie worden gemaakt. Belangrijk hierin is dat de vindplaats gewaardeerd kan worden. Vondsten worden gedocumenteerd, genummerd en geregistreerd op een daartoe geëigend formulier met bijbehorende digitale bestanden, verwerkt, gesorteerd en zo verpakt dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Er wordt conform PS06 en OS11 gewerkt en de leidraden Specialistisch onderzoek (KNA-Leidraad Eerste Hulp bij Kwetsbaar Vondstmateriaal¹⁸).

¹⁷ <https://www.sikb.nl/archeologie/kna-leidraden>

¹⁸ <https://www.sikb.nl/archeologie/kna-leidraden>

Opgraving:

Tijdens de opgraving worden alle organische vondsten verzameld.

6.8 Archeozoölogische en archeobotanische resten

Proefsleuven:

Botanische en zoölogische monsters worden genomen uit voor couperen en afwerken geselecteerde, kansrijke sporen (gesloten context). Indien geen doorstart naar een opgraving plaatsvindt kan bij de uitwerking van de monsters eventueel een selectie worden gemaakt. Belangrijk hierin is dat de vindplaats voldoende gewaardeerd kan worden. Monsters worden gedocumenteerd, genummerd en geregistreerd op een daartoe geëigend formulier met bijbehorende digitale bestanden, verwerkt, gesorteerd en zo verpakt dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Er wordt conform PS06 en OS11 gewerkt en de leidraden Specialistisch onderzoek (KNA Leidraad Archeozoölogie en Botanie).

Opgraving:

Monsters en resten worden selectief verzameld met als doel de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden.

6.9 Fysisch antropologische resten

Het is aan de senior KNA archeoloog te beslissen of een specialist (fysisch antropoloog) in het veld nodig is. Menselijke crematies of graven worden gedocumenteerd en gelicht, zodanig dat een compleet skelet geborgen wordt (bij het proefsleuvenonderzoek dient dan eventueel de sleuf te worden verbreed). De documentatie bestaat uit fotograferen (fotogrammetrie), inmeten en beschrijven en invullen skeletformulier. Crematieresten worden *en bloc* gelicht als behoud *in situ* niet mogelijk is.

6.10 Overige resten

Andere resten dan reeds genoemd, worden niet verzameld (micromorfologische resten, fosfaat, diatomeeën, mijten etc.).

6.11 Dateringstechnieken

Wanneer er onvoldoende dateerbaar vondstmateriaal aanwezig is om de vindplaats te kunnen waarderen, worden monsters genomen voor datering. Dit zullen voornamelijk ¹⁴C- of dendrochronologische dateringen zijn. In het veld wordt bepaald of de betreffende sporen/lagen ook daadwerkelijk geschikt zijn voor bemonstering. Indien zich onder muurwerk houten funderingen bevinden, worden meerdere houtmonsters voor dendrochronologisch onderzoek meegenomen.

6.12 Beperkingen

Tijdens het schrijven van het PvE waren geen beperkingen bekend. Een milieurapport was nog niet beschikbaar.

HOOFDSTUK 7 UITWERKING

Indien geen doorstart naar een opgraving plaatsvindt kan direct worden begonnen met het eindrapport.

Indien sprake is van een doorstart naar een opgraving dient na het veldwerk een evaluatierapport te worden opgesteld. Na goedkeuring van het evaluatierapport door het bevoegd gezag en goedkeuring van de eventuele bijkomende kosten door de opdrachtgever wordt gestart met de uitwerking conform de voorstellen in het evaluatierapport.

7.1 Structuren, grondsporen, vondstspredingen

Proefsleuven:

Alle aangetroffen sporen en structuren worden uitgewerkt en geanalyseerd vanuit het perspectief van de onderzoeksvragen, met als doel de onderbouwing van de waardering van de vindplaats.

Opgraving:

Alle gevonden archeologisch relevante sporen en structuren worden uitgewerkt en geanalyseerd ter beantwoording van de onderzoeksvragen. Structuren worden individueel afgebeeld en beschreven conform KNA 4.1 inclusief paaldieptes. In het evaluatieverslag wordt een uitwerkingsvoorstel voor sporen en structuren opgenomen. Als er meer of andere sporen en structuren zijn gedocumenteerd dan op basis van de specifieke archeologische verwachting ingeschat is, wordt ook hiervoor een uitwerkingvoorstel opgenomen.

7.2 Analyse aardewetenschappelijke gegevens

De landschappelijke context, bodemopbouw en geologie worden uitgewerkt tot het niveau dat nodig is om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. De uitwerking heeft tot doel de samenhang tussen het landschap en de archeologische vindplaats(en) in voldoende mate te kunnen bepalen.

7.3 Anorganische artefacten

Proefsleuven:

Deze categorie vondsten wordt uitgewerkt voor zover nodig voor de beantwoording van de onderzoeksvragen en de waardering van de vindplaats(en). Het vondstmateriaal wordt onderworpen aan een scan. De globale beschrijving van de vondsten wordt opgenomen in een tabel, die ook in het rapport wordt opgenomen. Het beschrijven van de materiaalcategorieën natuursteen, metaal, glas en aardewerk, omvat het tellen en dateren van fragmenten in ABR-perioden. Tevens wordt de conserveringstoestand benoemd (goed, matig, slecht). Bij aardewerk wordt het baksel omschreven (roodbakkend, faience, etc). Herkenbare vormen in metaal (b.v. 'munt') en glas (b.v. 'fles') worden in de tabel opgenomen. Van natuursteen wordt gemeld of het bewerkt of onbewerkt is, als de vorm herkenbaar is (b.v. 'wetsteen') wordt deze ook in de tabel opgenomen. Nadere analyse vindt niet plaats.

Opgraving:

Na afloop van het veldwerk worden anorganische artefacten gewaardeerd door de (senior) KNA specialist. De specialist schrijft een voorstel voor uitwerking met als doel de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Het voorstel voor uitwerking wordt opgenomen in het evaluatieverslag.

Determinatie/analyse van de verschillende vondstcategorieën vindt plaats conform reguliere standaarden. Voor de late middeleeuwen/nieuwe tijd is dat bijvoorbeeld het 'Deventer-systeem'.

7.4 Organische artefacten

Proefsleuven:

De vondsten worden gescand en ingevoerd in de database (materiaal, aantal, gewicht, conserveringstoestand, plaatsing in ABR-periode). Op basis van de scan worden de onderzoeksvragen beantwoord en de mogelijkheden tot specialistische determinatie van het vondstmateriaal en de kennisvermeerdering die dit kan opleveren beschreven. Genoteerd worden materiaalsoort, vorm en datering in ABR-periode. Deze gegevens vormen de basis voor de beargumenteerde waardestelling van de vindplaats(en).

Opgraving:

Na afloop van het veldwerk worden organische artefacten gewaardeerd door de (senior) KNA specialist. De specialist schrijft een voorstel voor uitwerking met als doel de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Het voorstel voor uitwerking wordt opgenomen in het evaluatieverslag.

7.5 Archeozoölogische, archeobotanische resten

Proefsleuven:

De archeozoölogische en archeobotanische resten worden beoordeeld op geschiktheid voor analyse. De mogelijkheden tot specialistische determinatie van de resten en de mogelijke kennisvermeerdering die dat kan opleveren worden beschreven. Op basis van de scan worden de onderzoeksvragen beantwoord en een beargumenteerde waardestelling van de vindplaats(en) opgesteld.

Opgraving:

Na afloop van het veldwerk worden de archeozoölogische en -botanische resten en monsters gewaardeerd door de (senior) KNA specialist. De specialist schrijft een voorstel voor uitwerking met als doel de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Het voorstel voor uitwerking wordt opgenomen in het evaluatieverslag.

7.6 Fysisch antropologische resten

Proefsleuven:

Menselijke resten worden gewaardeerd en de basisgegevens worden genoteerd in een tabel (degradatieklasse, aanwezige delen, houding, resten kleding, kist/container, bijgiften). De mogelijkheden tot specialistische determinatie van de resten en de kennisvermeerdering die dat oplevert wordt beschreven (trauma, parasitologisch onderzoek, DNA-, isotopenanalyse ect.).

Opgraving:

Indien meer dan tien graven worden gevonden wordt in overleg met de fysisch antropoloog en het bevoegd gezag een selectie van uit te werken menselijke skeletten gemaakt.

7.7 Overige resten

Overige resten worden niet verzameld.

7.8 Dateringen

De dateringen worden alleen uitgevoerd als deze noodzakelijk zijn om tot de waardestelling van de vindplaats (proefsleuven) dan wel datering van sporen (opgraving) te komen, omdat een andere mogelijkheid om te komen tot een (globale) datering ontbreekt.

7.9 Beeldrapportage

De overzichtskaart(en) van alle sporen wordt/worden weergegeven met spoor- of structuurnummers, op een leesbare schaal. Topografische afbeeldingen worden voorzien van schaalbalk, coördinaten en een noordpijl.

Relevante profielkolommen, coupetekeningen en foto's ter onderbouwing van de behoudenswaardigheid (proefsleuvenonderzoek) van de vindplaats of het verhaal van de vindplaats (opgraving) worden afgebeeld.

HOOFDSTUK 8 (DE)SELECTIE EN CONSERVERING

8.1 Selectie materiaal voor uitwerking

Tijdens veldwerk proefsleuven:

Alle gecoupeerde sporen worden afgewerkt en het materiaal wordt verzameld. Uit deze sporen worden vondsten en eventueel monsters verzameld. Indien een vondstlaag uit de ijzertijd/Romeinse tijd aanwezig is, worden hieruit vondsten verzameld. Ook uit laatmiddeleeuwse of nieuwe tijd ophogingslagen worden vondsten verzameld. Bij deze ophogingslagen gaat het vooral om de datering ervan, zodat alleen aardewerk, glas en metaal met dateerbare kenmerken worden verzameld. Maaiveldvondsten, tenzij van belang voor de waardestelling van de vindplaats, worden niet verzameld.

Uitgangspunt is voldoende materiaal te bestuderen om uitspraken te doen over aard, kwaliteit, complextype, omvang en datering van de vindplaats.

Tijdens veldwerk opgraving:

Vondsten worden verzameld uit sporen, waar meerdere vullingen aanwezig zijn, per vulling. Indien een vondstlaag uit de ijzertijd/Romeinse tijd aanwezig is, worden hieruit vondsten verzameld. Ook uit laatmiddeleeuwse of nieuwe tijd ophogingslagen worden vondsten verzameld. Bij deze ophogingslagen gaat het vooral om de datering ervan, zodat alleen aardewerk, glas en metaal met dateerbare kenmerken worden verzameld. Vondsten die niet aan sporen te koppelen zijn (hierbij zijn ophogingslagen en vondstlagen ook sporen) worden niet verzameld. Vondsten die dateren na 1950 worden niet verzameld.

Uitwerkingsfase proefsleuven:

In principe worden alle verzamelde vondsten en monsters gescand. Een uitgebreide determinatie van vondsten en monsters vindt alleen plaats als dit noodzakelijk is om tot een goede waardestelling van de vindplaats te komen. Uitgangspunt blijft voldoende materiaal uit te werken om uitspraken te doen over aard, kwaliteit, complextype, omvang en datering van de vindplaats.

Indien er materiaal gedeselecteerd wordt voor uitwerking wordt hiervan melding gemaakt in de tekst en de vondst/splitstabel in het (concept-)eindrapport.

Uitwerkingsfase opgraving:

Alle verzamelde vondsten en monsters worden gewaardeerd door de betreffende specialisten. In een evaluatierapport worden de resultaten van de waardering gepresenteerd en wordt een voorstel voor de uitwerking gedaan.

8.2 Selectie materiaal voor deponering en verwijdering

Alle vondsten worden in principe gedeponerd. Wanneer ervoor gekozen wordt bepaalde vondsten of materiaalcategorieën niet te deponeren, wordt de keuze hiervoor door de betreffende materiaalspecialist gemotiveerd (zie *Bijlage 3, tabel 2 en 3*). Het selectievoorstel voor deponering wordt voorgelegd aan de deponhouder ter goedkeuring. Het voorstel kan als los document of als onderdeel van het concept-eindrapport worden geleverd.

8.3 Selectie materiaal voor conservering

Alle kwetsbare vondsten worden in principe gestabiliseerd gedeponeerd, zodat geen noemenswaardige achteruitgang van het materiaal plaatsvindt. Hiervan kan alleen worden afgeweken als dit in het, door de desbetreffende deponhouder/eigenaar van de vondsten goedgekeurde, selectievoorstel voor conservering anders is aangegeven.

Wanneer blijkt dat bepaalde vondsten of materiaalcategorieën niet stabiel kunnen worden aangeleverd, wordt de reden hiervoor door de betreffende materiaalspecialist gemotiveerd in het selectievoorstel voor conservering (conform OS11). Het selectievoorstel wordt voorgelegd aan de deponhouder ter goedkeuring. Dit wordt als los document of als onderdeel van het concept-eindrapport geleverd.

In het eindrapport wordt per categorie kwetsbaar materiaal aangegeven welke werkwijze en selectie gevolgd is en welke vondsten op welke wijze en met welke middelen zijn geconserveerd (conform OS11).

HOOFDSTUK 9 DEPONERING

9.1 Eisen betreffende depot

Vondsten en projectdocumentatie dienen binnen twee jaar na afronding van het veldwerk aan het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten van de provincie Zuid-Holland te worden aangeleverd.

Voor de fysieke aanlevering wordt een afspraak gemaakt met de depotbeheerder (contactgegevens zie voorblad PvE).

De deponhouder bepaalt op basis van de selectievoorstellen voor deponering en conservering welk materiaal zal worden gedeselecteerd. De deponhouder heeft drie weken om schriftelijk te reageren op de voorstellen in de concept-selectievoorstellen (al dan niet als onderdelen van het concept-eindrapport). Bij het uitblijven van een tijdige reactie op de conceptvoorstellen vindt geen deselectie plaats en worden alle vondsten gedeponeerd in de staat waarin ze op dat moment verkeren.

9.2 Te leveren product

Proefsleuven:

Indien geen doorstart naar een opgraving plaatsvindt, worden de resultaten van de waardering van de sporen, monsters en vondsten vastgelegd in het eindrapport. Het eindrapport omvat een samenvatting van het vooronderzoek, de resultaten van het proefsleuvenonderzoek, de waardestelling en het bijbehorende selectieadvies (behoud *ex situ* of vrijgave). Het selectieadvies is in overeenstemming met de waardering, het heersend archeologiebeleid en de selectiecriteria.

Het eindrapport wordt conform KNA 4.1, protocol 4003 opgesteld.

- Het concept-eindrapport wordt uiterlijk 6 maanden na einde van het veldwerk geleverd.
- Het eindrapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan de deponhouder ter beoordeling van de selectievoorstellen voor deponering en conservering. De deponhouder heeft 15 werkdagen om inhoudelijk op de concept-selectievoorstellen te reageren.
- Het eindrapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan de bevoegde overheid ter beoordeling van de waardering en het selectieadvies (behoud *in situ*, behoud *ex situ* of vrijgave). De bevoegde overheid heeft 6 weken de tijd om het concept te toetsen.

- Het eindrapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan de opdrachtgever (inzake de voortgang van de vergunningsprocedure).
- De opdrachtgever, de bevoegde overheid en de deponhouder ontvangen het concept-eindrapport en het eindrapport digitaal (in pdf).

Opgraving:

De resultaten van de analyse van de sporen, monsters en vondsten worden vastgelegd in het eindrapport. Het eindrapport omvat een samenvatting van het vooronderzoek en de resultaten van de opgraving in brede zin.

Het eindrapport wordt conform KNA 4.1, protocol 4004 opgesteld.

- Het eindrapport wordt uiterlijk een jaar na einde van het veldwerk geleverd aan de opdrachtgever. Uitwerking vindt plaats conform de voorstellen in het evaluatierapport.
- Een eventueel selectierapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan de deponhouder ter beoordeling van de selectievoorstellen voor deponering en conservering (digitaal, pdf). De deponhouder heeft 15 werkdagen om inhoudelijk op de concept-selectievoorstellen te reageren.

Proefsleuven en opgraving:

- Bij het eindproduct hoort een bewijs van overdracht van vondsten en documentatie. Deze dient tijdig te worden verkregen van het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten van Zuid-Holland.
- De digitale GIS-informatie wordt indien gewenst geleverd aan de opdrachtgever en bevoegde overheid als Shapefile-bestand.
- De digitale documentatie wordt binnen 2 jaar na afronding van het veldwerk overgedragen aan het e-depot.
- Dreigende overschrijding van de afgesproken termijnen wordt zo spoedig mogelijk aangegeven bij alle betrokken partijen. De nieuwe termijnen worden in overleg opnieuw vastgesteld.
- Overschrijding door derden kan er toe leiden dat de termijn moet worden verlengd (bv. natuurwetenschappelijke dateringen of waardering van botanische monsters).

HOOFDSTUK 10 RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN

10.1 Personele randvoorwaarden

Het onderzoek moet verricht worden door een archeologisch uitvoerder in het bezit van een geldig certificaat BRL SIKB 4000 Archeologie met protocol 4003 IVO/IVO-P en protocol 4004 Opgraven landbodems. Het onderzoek dient plaats te vinden conform de KNA 4.1. De dagelijkse leiding in het veld berust bij een KNA-archeoloog met ruime ervaring in archeologisch onderzoek in deze regio. Het eerste vlak wordt (mede) aangelegd door een senior KNA archeoloog.

Zowel voor veldwerk als voor uitwerking, conservering en rapportage is de inzet van de juiste actoren vereist (zie BRL4000, via sikb.nl). De metaaldetector dient gehanteerd te worden door een deskundig persoon met ervaring in metaaldetectie.

De inzet van amateurarcheologen/studenten/stagiaires behoort tot de mogelijkheden, maar moet voorafgaand aan het onderzoek nader worden bekeken. Eén en ander is bijvoorbeeld afhankelijk van de mate van bodemverontreiniging (indien aanwezig, zie paragraaf 6.12).

10.2 Overlegmomenten

De start- en einddatum van het archeologische onderzoek worden gemeld aan de opdrachtgever, de deponhouder en de bevoegde overheid.

Na de sloop tot maaiveld vindt overleg plaats tussen opdrachtgever en een archeoloog van de archeologisch uitvoerder, om te bepalen of sloop van de bestaande funderingen

plaats zal vinden of dat meteen wordt overgegaan tot het aanleggen van proefsleuven. Tijdens het veldwerk van het proefsleuvenonderzoek wordt elke 2 dagen een korte update van het verloop van het project gegeven aan de bevoegde overheid en de opdrachtgever (via mail). Tijdens de opgraving wordt telkens aan het eind van de week een update gegeven.

Indien extra overleggen nodig zijn, bijvoorbeeld bij opzienbarende vondsten en/of significant afwijkingen op de specifieke verwachting neemt de archeologisch uitvoerder zo spoedig mogelijk contact op met de bevoegde overheid, de opdrachtgever en indien nodig de deponhouder en regelt een gezamenlijk overleg. Een dergelijke vondst zou kunnen zijn het aantreffen van menselijke begravingen, al is de kans daarop klein. Indien er toch gearticuleerde menselijke begravingen in situ worden aangetroffen dient er contact te worden opgenomen met de opdrachtgever en het bevoegd gezag. Belangrijk is om de begraafplaats al te begrenzen tijdens het proefsleuvenonderzoek.

10.3 Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie

- Het onderzoek wordt uitgevoerd conform BRL4000, protocol 4003/4004 van de KNA 4.1 en het PvE.
- Alle archeologische veldwerkzaamheden staan onder verantwoordelijkheid van de leidinggevende senior KNA archeoloog. Het eerste vlak dient te worden aangelegd door de senior KNA archeoloog.
- Relevante wijzigingen in verwachting, aantallen en/of werkwijze in alle fasen van het onderzoek worden door de senior KNA archeoloog zo spoedig mogelijk voorgelegd aan de bevoegde overheid, de deponhouder (als het vondsten betreft) en de opdrachtgever.
- Afspraken worden schriftelijk vastgelegd en worden alleen na schriftelijke goedkeuring doorgevoerd. Meer- of minderwerk vindt alleen plaats na schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

10.4 Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen

- Voor de start van de werkzaamheden wordt door de civiele uitvoerder een KLIC-melding gedaan.
- Het goedgekeurde PvE is tijdens het veldwerk op de werklocatie aanwezig.
- In alle gevallen waarin dit PvE niet voorziet, zijn de procesbeschrijvingen en specificaties in de BRL4000 en protocol 4003/4004 van toepassing.
- Dit PvE betreft de eisen die vanwege het archeologisch belang aan het onderzoek worden gesteld. Dit laat onverlet dat wettelijke en andere regelgeving aangaande het uitvoeren van werkzaamheden moet worden gevolgd (o.a. Arbowet).
- De opdrachtgever is verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van het terrein, voor de plaatsing van afzettingen, het regelen van vergunningen, betredingstoestemming, het verwijderen van explosieven en uitvoeren van milieuonderzoek.
- Indien sprake is van bodemverontreiniging is additionele deelname van amateurarcheologen of stagiaires niet mogelijk als ze niet zijn gekeurd. Tevens alleen met instemming van de opdrachtgever en de archeologische uitvoerder en binnen kantooruren (ma t/m vr, 08.00-16.00 uur). Verder dienen zij te voldoen aan de door het uitvoerende archeologische bedrijf gestelde eisen aan de inzet (PBM's, verzekering, ed).

10.5 Openbaarheid en integriteit

- Alle rapporten met onderliggende documentatie zijn openbaar. Beperkingen kunnen alleen door de bevoegde overheid gesteld worden vanuit het oogpunt van bescherming van het bodemarchief.
- De auteurs zijn verantwoordelijk voor een verslaglegging volgens standaarden van goed vakmanschap, beroepsethiek en integriteit. De opdrachtgever/ vergunningvrager kan geen eisen stellen of beperkingen opleggen aan de inhoud, de conclusies en de aanbevelingen.

- De auteurs kunnen beperkingen opleggen aan de toegankelijkheid en verspreiding van hun onderzoeksgegevens tot het moment dat het concept-eindrapport door de bevoegde overheid is goedgekeurd. Deze bepaling vervalt indien het concept-eindrapport niet binnen de afgesproken termijnen worden aangeleverd.
- De auteurs stellen tekeningen en onderzoeksgegevens (opgravingsdocumentatie) te allen tijde aan de bevoegde overheid ter beschikking indien deze nodig zijn voor de voorbereiding van ander onderzoek of beschermende maatregelen.
- De bevoegde overheid kan verbeteringen eisen bij aantoonbare tekortkomingen of afwijkingen in de rapportage ten opzichte van de eisen gesteld in het PvE of protocol 4003. Aanbevelingen horen tot het domein van de auteur en zijn niet aan correctie onderhevig.

HOOFDSTUK 11 WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE

11.1 Wijzigingen tijdens het veldwerk

Wijzigingen ten opzichte van dit PvE kunnen alleen plaatsvinden met de goedkeuring van de bevoegde overheid. Deze wijzigingen worden schriftelijk vastgelegd in de onderzoeksdocumentatie en in het rapport vermeld en onderbouwd (zie BRL 4000).

De verwachte hoeveelheid vondsten en monsters is aangegeven in bijlage 1. Wanneer zich belangrijke wijzigingen ten opzichte van deze verwachting voordoen tijdens het veldwerk, is overleg nodig tussen bevoegde overheid, opdrachtgever en deponhouder (zie 11.2 voor de belangrijke wijzigingen).

Het overleg vindt plaats op aangeven van de archeologische uitvoerder. Deze informeert zo spoedig mogelijk de bevoegde overheid, de opdrachtgever en de deponhouder, en organiseert het overleg.

De deponhouder maakt zijn wensen ten aanzien van selectie-deselectie van het onvoorziene materiaal kenbaar aan de bevoegde overheid en opdrachtgever. De archeologische uitvoerder wordt over de uitkomsten van het overleg geïnformeerd door de bevoegde overheid.

De archeologische uitvoerder berekent de extra kosten voor verzamelen, waarderen, eventueel conserveren en deponeren. De financiële consequenties worden vastgesteld en besproken met en voorgelegd aan de opdrachtgever.

Alle overleggen worden genotuleerd en vastgelegd in het dagrapport of op een door alle betrokken partijen te ondertekenen afwijkingsformulier. Meer- of minderwerk vindt alleen plaats na schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

Alle partijen dienen ten tijde van het onderzoek dan ook bereikbaar te zijn voor eventueel noodzakelijk overleg. Indien zij niet bereikbaar zijn, zal de leidinggevende archeoloog zelf een beslissing nemen over de te volgen strategie.

De reactietermijn op de melding van significante afwijkingen van de verwachte vondstaantallen aan de deponhouder is twee werkdagen. Bij tijdige reactie vindt binnen zes weken overleg plaats tussen de deponhouder, de bevoegde overheid en de opdrachtgever. Als er geen tijdige reactie volgt wordt er niet geselecteerd in het veld en worden alle vondsten tijdelijk opgeslagen.

11.2 Belangrijke wijzigingen

Onderstaande belangrijke wijzigingen worden te allen tijde aantoonbaar voorgelegd aan de opdrachtgever en de bevoegde overheid:

- Kwalitatieve afwijkingen van de archeologische verwachting of het complextype
- Significante kwantitatieve afwijkingen van verwachte vondsten en monsters (hoeveelheid, soorten materialen, soorten voorwerpen, type conservering).
- Wijzigingen van de gehanteerde onderzoeksmethode.
- Wijzigingen van de fysieke en/of technische omstandigheden.

- Wijzigingen die (de)selectie en/of conservering van vondsten en monsters beïnvloeden.

11.3 Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk

Indien na het veldwerk nog niet gemelde wijzigingen op het PvE worden geconstateerd worden deze genoemd en beargumenteerd in het concept-eindrapport. Indien deze wijzigingen van invloed zijn op de verdere uitwerking van de data wordt de bevoegde overheid hiervan op de hoogte gesteld via mail en wordt een voorstel voor aangepaste uitwerking gedaan. Indien nodig, vindt overleg met de bevoegde overheid plaats. Als de wijzigingen van invloed zijn op de offerte, wordt een aangepaste offerte aan de opdrachtgever voorgelegd.

11.4 Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering

Eventuele wijzigingen op het PvE tijdens de uitwerking en conservering worden voorgelegd aan de bevoegde overheid en de opdrachtgever. Deze worden schriftelijk vastgelegd. Indien deze wijzigingen van invloed zijn op de offerte, wordt een aangepaste offerte aan de opdrachtgever voorgelegd. Eventuele wijzigingen met betrekking tot conservering en deponeren vinden tevens plaats in samenspraak met de deponhouder.

LITERATUUR, AFBEELDINGEN EN BIJLAGEN

Literatuur

Boer, G.H. de, R. Klaarenbeek & K. Wink, 2012: *Bewoning en ontginning rondom Rijn en Wiericke. Een actualisering van de archeologische verwachtings- en beleidskaart van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk*. RAAP-Rapport 2283. Weesp.

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2018, *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 4.1*.

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2006, *Leidraad KNA Eerste Hulp bij Kwetsbaar vondstmateriaal*.

Hessing, J.Q., 2023: Voorplein-Kerkstraat te Bodegraven, gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Een bureauonderzoek. Amersfoort (ADC Rapport 5951).

Websites

noaa.cultureelerfgoed.nl

[Omgevingswet | Gemeente Bodegraven-Reeuwijk](#)

Bijlage 1 Lijst met te verwachten aantallen vondsten per vondstcategorie

Proefsleuvenonderzoek

Onderzoek	Verwachting	conserveren
Omvang	Verwachte aantal m²	
	160 m ²	
Vondstcategorie	Verwachte aantallen (N)	Verwachte aantallen (N)
TOTAAL	400 vondsten	
STELPOST conservering kwetsbare vondsten		€1.000,-
Aardewerk		
Bouwmateriaal		
Metaal (ferro)		
Metaal (non-ferro)		
Slakmateriaal		
Vuursteen		
Overig natuursteen		
Glas		
Menselijk botmateriaal onverbrand		
Menselijk botmateriaal verbrand		
Dierlijk botmateriaal onverbrand		
Dierlijk botmateriaal verbrand		
Visresten (handverzameld)		
Schelpen		
Hout		
Houtskool(monsters)		
Textiel		
Leer		
Monstername	Verwachte aantallen (N)	
Algemeen biologisch monster (ABM), macroresten	2	
Algemeen zeefmonster (AZM)		
Pollen, diatomeeën en andere microfossielen		
Monster anorganisch chemisch onderzoek		
Monster micromorfologisch onderzoek		
Monster luminescentiedatering (OSL)		
Monster koolstofdatering (¹⁴ C)	2	
Monster visresten		
Monster DNA		
Monster maaginhoud		
Monster dendrochronologie	2	

Indien doorstart naar Opgraving (bij te stellen na proefsleuvenonderzoek):

Onderzoek	Verwachting	conserveren
Omvang	Verwachte aantal m²	
	Nog onbekend	
Vondstcategorie	Verwachte aantallen (N)	Verwachte aantallen (N)
Aardewerk	2000	
Bouwmateriaal	200	
Metaal (ferro)	50	20
Metaal (non-ferro)	50	20
Slakmateriaal	20	
Vuursteen		
Overig natuursteen	100	
Glas	200 (geen vensterglas)	
Menselijk botmateriaal onverbrand		
Menselijk botmateriaal verbrand		
Dierlijk botmateriaal onverbrand	300	
Dierlijk botmateriaal verbrand	200	
Visresten (handverzameld)	100	
Schelpen		
Hout (constructiehout/voorwerpen)	10	5
Houtskool(monsters)		
Textiel	2	2
Leer	5	5
Monstername	Verwachte aantallen (N)	
Algemeen biologisch monster (ABM)	5	
Algemeen zeefmonster (AZM)		
Pollen, diatomeeën en andere microfossielen	4	
Monster anorganisch chemisch onderzoek		
Monster micromorfologisch onderzoek		
Monster luminescentiedatering (OSL)		
Monster koolstofdatering (¹⁴ C)	3	
Monster visresten	1	
Monster DNA		
Monster maaginhoud		
Monster dendrochronologie	4	

Bijlage 2 Samenvatting van dit PvE wanneer specialisten raadplegen

Vondstcategorie	In PvE voorschrijven "Raadplegen bij PvA"	In PvE voorschrijven "Raadplegen bij veldwerk"	In PvE voorschrijven "Raadplegen bij uitwerking"
Aardewerk	Nee	Nee	Ja
Bouwmateriaal	Nee	Nee	Ja
Metaal (ferro)	Nee	Nee	Ja
Metaal (non-ferro)	Nee	Nee	Ja
Slakmateriaal	Nee	Nee	Ja
Vuursteen	Nee	Nee	Ja
Overig natuursteen	Nee	Nee	Ja
Glas	Nee	Nee	Ja
Menselijk botmateriaal onverbrand	Nee	eventueel	Ja
Menselijk botmateriaal verbrand	Nee	eventueel	Ja
Dierlijk botmateriaal onverbrand	Nee	Nee	Ja
Dierlijk botmateriaal verbrand	Nee	Nee	Ja
Visresten	Nee	Nee	Ja
Schelpen	Nee	Nee	Ja
Hout	Nee	Nee	Ja
Houtskool(monsters)	Nee	Nee	Ja
Textiel	Nee	Nee	Ja
Leer	Nee	Nee	Ja
Submoderne materialen	Nee	Nee	Ja
Monstername			
Algemeen biologisch monster (ABM)	Nee	Nee	Ja
Algemeen zeefmonster (AZM)	Nee	Nee	Ja
Pollen, diatomeeën en andere microfossielen	Nee	Nee	Ja
Monster anorganisch chemisch onderzoek	Nee	Nee	Ja
Monster micromorfologisch onderzoek	Nee	Nee	Ja
Monster luminescentiedatering (OSL)	Nee	Nee	Ja
Monster koolstofdatering (¹⁴ C)	Nee	Nee	Ja
Monster visresten	Nee	Nee	Ja
Monster DNA	Nee	Nee	Ja
Monster maaginhoud	Nee	Nee	Ja
Monster dendrochronologie	Nee	Nee	Ja

Bijlage 3 Tabellen richtlijnen van de depots voor (de)selectie vondsten en monsters in het veld (Fase 1) en selectie voor deponeren (fase 2)

Tabel 1: SELECTIE IN HET VELD (Fase 1) voor IVO en Opgraven					
Context	Materiaal	Periode(n)	Meenemen	Overleg (wel/niet meenemen of representatief sample)	Uitzondering
Stort / bouwvoor	Alle materiaal categorieën	perioden die onderzocht of aangetroffen worden	exposabel, bijzonder materiaal		explosief of verontreinigd materiaal
			metaaldetectie vondsten		
			vuurstenen artefacten		
Alle lagen / sporen	Alle materiaal categorieën	alle perioden	exposabel, bijzonder materiaal		explosief of verontreinigd materiaal
Archeologische (cultuur) lagen/ vlak, sporen	Aardewerk	perioden die onderzocht worden	alles	bij grote hoeveelheden of bij stads/dorpskern onderzoek	
	Bot (dierlijk, menselijk, artefact)	perioden die onderzocht worden	alles		miltvuur besmet
	Bouwmateriaal, onversierd (natuursteen, keramiek, bv dakpan, baksteen en plavuizen)	perioden die onderzocht worden	representatief sample: minimaal 2 exemplaren per soort, formaat, type of datering		
	Bouwmateriaal, versierd/ met inscriptie (natuursteen, keramiek, bv dakpan, baksteen, plavuizen)	perioden die onderzocht worden	alles	bij grote hoeveelheden	
	Glas	perioden die onderzocht worden	alles		
	Hout	perioden die onderzocht worden	(fragment van) artefact		
			(onderdeel van) niet-complexe structuur (bv waterput / resten in paalgaten): in overleg	altijd	
			(onderdeel van) complexe structuur (bv haven, sluis, brug, huis): in overleg	altijd	
Huttenleem	perioden die onderzocht worden	alles			
Leer	perioden die onderzocht worden	alles	bij grote hoeveelheden (bv beer-/afvalputten, productieafval looierij); bij stads-/dorpskern onderzoek		

Context	Materiaal	Periode(n)	Meenemen	Overleg (wel/niet meenemen of representatief sample)	Uitzondering
Archeologische (cultuur) lagen/vlak, sporen	Metaal (e.g. goud, zilver, brons, ijzer, tin lood)	perioden die onderzocht worden	(fragment van) artefact productiemateriaal/-afval Niet determineerbaar (mits zinvolle omvang)	schatvondsten altijd direct melden	
	Vuursteen, (Wommersom) kwartsiet	perioden die onderzocht worden	(fragment van) artefact productiemateriaal/-afval (bv debitage)	bij niet lokaal van nature voorkomend, onbewerkt materiaal	
	Natuursteen, ex. vuursteen. Bv bijl, maalsteen, bouwmetaal	perioden die onderzocht worden	(fragment van) artefact, inclusief productie afval	bij niet lokaal van nature voorkomend, onbewerkt materiaal	
	Barnsteen, git	perioden die onderzocht worden	alles		
	textiel	perioden die onderzocht worden	alles		
	Overig, bv haar, touw, schelp, op t oog herkenbare zaden	perioden die onderzocht worden	alles		

Tabel 2: SELECTIE VOOR DEPONERING (Fase 2) (aan depothouder/eigenaar ter goedkeuring voorleggen in selectierapport)					
Context	(uit veld meegenomen) Materiaal	Deponeren	Deselecteren / evt. gedeelte deselecteren	Voorwaarden (de)selectie	
Alle	Aardewerk	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden en bij stads-/dorpskern onderzoek: representatief sample mogelijk	zie tabel 3	
	Bot (dierlijk, menselijk, artefact)	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk (advies KNA Specialist)	depothouder/eigenaar akkoord met herbegraven	
	Bouwmateriaal, onversierd (natuursteen en keramiek)	alle uit het veld meegenomen materiaal	indien selectie fase 1 in het veld niet is toegepast, alsnog representatief sample toepassen	zie tabel 3	
	Bouwmateriaal, versierd/ met inscriptie (natuursteen en keramiek)	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk	zie tabel 3	
	Glas	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk (advies KNA Specialist)		
	Hout	(fragment van) artefact		bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk (advies KNA Specialist)	
		(onderdeel van) structuur, indien tijdens fase 1 tot behoud is overeengekomen		(gedetermineerde) houtmonsters	
	Huttenleem	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk		
	Leer	alle uit het veld meegenomen materiaal	selectie fase 1 indien niet in het veld toegepast (advies KNA Specialist)		
	Metaal	alle uit het veld meegenomen materiaal	door röntgenopname vastgestelde lege 'klomp'		röntgenfoto van 'klomp' (van enige omvang)
			bij grote hoeveelheden spijkers, slak: representatief sample mogelijk		
	Vuursteen; (Wommersom) kwartsiet	alle uit het veld meegenomen materiaal	dat wat door de KNA Specialist als onbewerkt wordt geclassificeerd en lokaal van nature voorkomt en niet als potentiële grondstof is geclassificeerd		
	Natuursteen (ex. vuursteen, bouwmateriaal)	alle uit het veld meegenomen materiaal	dat wat door de KNA Specialist als onbewerkt wordt geclassificeerd en lokaal van nature voorkomt en niet als potentiële grondstof is geclassificeerd		
	Textiel	alle uit het veld meegenomen materiaal			
	Overig, bv haar, touw, schelpen, op het oog herkenbare zaden	alle uit het veld meegenomen materiaal			

Tabel 3: REPRESENTATIEVE SELECTIE voor in het veld (fase 1) / voor deponering (fase 2)			
Materiaal	deponeren	Voorwaarden	Overleg
Bulk aardewerk Fase 2	alle exemplaren/fragmenten met inscripties of anderszins opvallende fragmenten (bv misbaksels)		indien sprake is van productieplaats
	logisch, representatief sample (periode, vorm/type, baksel, bewerkingstechniek, versiering, vondstomstandigheid etc).	focus op randen, bodems, aanzetsels (bv tuiten, oren) en relatief grote wandfragmenten	altijd
Bouwmateriaal (natuursteen en grof keramiek) Fase 1	alle exemplaren/fragmenten met inscripties/versiering		bij grote hoeveelheden en/of bij omvangrijke exemplaren
	logisch, representatief sample (periode, vorm/type, baksel, bewerkingstechniek, vondstomstandigheid etc).	2 exemplaren per soort/ formaat/ type/ datering	indien in fase 2 toe-/ aangepast

Bijlage 4 Verklarende woordenlijst

Antropogene sporen Alle immobiele sporen van menselijke oorsprong, variërend van paalgaten of fosfaatvlekken tot muurresten.

AMK Archeologische Monumentenkaart geeft een overzicht van gewaardeerde archeologische terreinen in vier categorieën: 1) Archeologische waarde, 2) Hoge archeologische waarde, 3) Zeer hoge archeologische waarde en 4) Zeer hoge archeologische waarde beschermd. De AMK is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RCE en de provincies en wordt beheerd door de RCE.

Archeologische indicatoren Indicatief archeologisch materiaal dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats.

Archis Archeologisch Informatie Systeem. Dit door de RCE beheerde systeem bevat informatie over o.a. onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen, waarnemingen, complexen en monumenten.

¹⁴C Koolstof (radioactieve isotoop), gebruikt voor datering.

CIS Het landelijke registratienummer ten behoeve van archeologisch onderzoek, uitgegeven door het Centraal Informatiesysteem.

Ex situ Niet ter plaatse. Aanduiding die wordt gebruikt om aan te geven of grondsporen en / of artefacten zich niet meer op de oorspronkelijke plaats in de bodem bevinden. Behoud ex situ is het bewaren van de archeologische informatie door definitief onderzoek (opgraven, documenteren en registreren).

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden, een door de RCE geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem.

IVO Inventariserend Veld Onderzoek. Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

In situ Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponeerd, weggegooid of verloren. Behoud in *situ* is het behouden van archeologische waarden in de bodem.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

PvA Plan van Aanpak. Een door de opdrachtnemer op te stellen plan voor de uit te voeren werken waarmee beoogd wordt aan de vereisten zoals geformuleerd in het Programma van Eisen en/of het ontwerp te voldoen. Ook wordt hierin een voorstel gedaan voor de werkwijze waarmee de in het Programma van Eisen en/of ontwerp geformuleerde resultaatsverwachtingen bereikt kunnen worden.

PvE Programma van Eisen. Het PvE is een door een bevoegde overheid opgesteld of bekrachtigd document dat de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats geeft en de daaruit af te leiden eisen formuleert met betrekking tot het uit te voeren werk.

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

RTS Robotic Total Station. Hiermee worden vlakken direct digitaal ingemeten.

Selectieadvies Archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Dit wordt opgesteld aan de hand van de waarderingscriteria.